

Forventet levetid i Europa: økende gap mellom øst og vest

Praktisk talt uten presedens i fredstid har det de siste årene skjedd en dramatisk reduksjon i forventet levetid i de nye uavhengige statene i det tidligere Sovjetunionen. Denne utviklingen faller sammen med de gjennomgripende sosioøkonomiske endringene. Studier tyder på at alkoholkonsumet spiller en vesentlig rolle.

I *The European health report 2002* fra Verdens helseorganisasjon (WHO) beskrives utviklingstrekk innen helseforhold i Europa (1). Mens det generelle helsenivået i Europa er blant de høyeste i verden, beskriver rapporten et økende gap mellom og innad i de enkelte land. Rapporten påviser en klar sammenheng mellom middellevetid og bruttonasjonalprodukt (BNP) per innbygger. Det mest slående eksempel er det økende gapet i leveutsikter mellom og innen høy- og lavinntektsland. Gapet mellom høyeste og laveste middellevetid er bare to år mellom ulike fylker (län) i Sverige, men så mye som 15 år mellom ulike fylker (oblast) i Den russiske føderasjonen.

Figur 1 viser middellevetiden ved fødsel over 30-årsperioden 1970–2000. Mens Vest-Europa og de sentral- og østeuropeiske landene har forbedret sin situasjon, har de fleste av landene i det tidligere Sovjetunionen fått reduserte leveutsikter. Spesielt i 1990-årene har gapet mellom de ulike delene av Europa-regionen økt dramatisk. Figur 2 viser at med økende alder

forsvinner denne forskjellen mellom øst og vest i Europa.

I 27 land i Europa-regionen er middellevetiden ved fødsel nå over 75 år, mens den i 11 land er under 70 år. I EU-landene hadde gjennomsnittlig levealder i perioden 1970–98 økt med 6,4 år ved fødsel, 4,9 år ved 15 års alder og 3,4 år ved 65 års alder. Til tross for et tilnærmet likt utgangspunkt i 1970, har et gap nå åpnet seg mellom øst og vest. Mellom EU og Sentral- og Øst-Europa var forskjellen i forventet levealder 5,5 år i 1990 og 5,9 år i 1998, mens forskjellen mellom EU og de nye statene i det tidligere Sovjetunionen var 7,2 år i 1990 og 10,2 år i 1998. Også kjønnsforskjellene viser en vest/øst-gradient. I EU er forskjellen i forventet levealder mellom kjønnene nå 6,3 år, i Sentral- og Øst-Europa 7,6 år og i de nye statene 11,1 år i gjennomsnitt.

Mens disse forskjellene gjør seg gjeldende i varierende grad i alle landene i det tidligere Sovjetunionen, er forskjellene særlig uttalte i Russland. Middellevetiden i Russland har fluktuert betydelig over

perioden, med en forbedring etter 1985. Etter 1991 og Sovjetunionens sammenbrudd, kom det et brått fall i forventet levealder, og i 1994 hadde forventet levetid nådd et lavmål som ikke hadde vært sett siden 1950-årene. I perioden 1994–98 inntrådte det igjen en rask bedring til tidligere nivåer (2, 3). Det meste av denne forbedringen kom i aldersgruppen 25–60 år; i aldersgruppen 15–24 år holdt dødeligheten seg på samme høye nivå og var i 1998 fortsatt 40 % høyere enn i 1991.

Analysen av dødelighetsmønsteret viser at de største forskjellene er å finne blant middelaldrende menn og for årsaker som hjerte- og karsykdom og ulykker, drap og selvmord. Mens dødeligheten av kardiovaskulære sykdommer stadig faller i vesteuropeiske land, er den tre ganger høyere i landene i det tidligere Sovjetunionen i forhold til Vest-Europa, og forskjellen er økende. Endringene i dødelighet i 1990-årene følger for Russlands vedkommende endringene i gjennomsnittlig alkoholkonsum. I perioden 1994–98, da det var en økning i middellevetiden, falt alkoholkonsumet med 19 %. En liknende reduksjon er rapportert fra de baltiske landene i samme periode. Tross reduksjonen i dødelighet totalt i perioden 1994–98, inntrådte det ingen reduksjon i antall voldutløste dødsfall. Dette samsvarer godt med det generelle inntrykk at Russland er blitt et mer voldspreget samfunn. En 50 % økning i drapstiller fra 1991 til 1998 gir ytterlig grunn til bekymring.

Berit Olsen

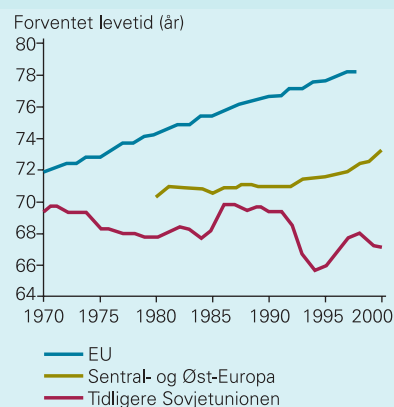
berit.olsen@heso.no

Senter for helse og sosial utvikling (HESO)
Øvre Vollgate 11
Oslo

Litteratur

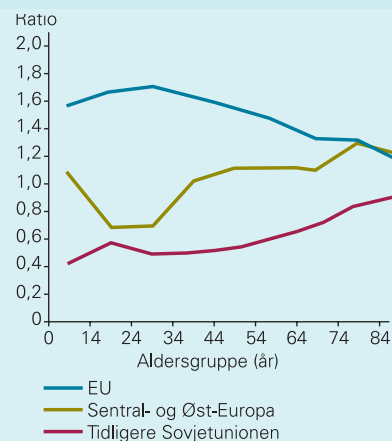
1. WHO. The European health report 2002. www.who.dk/document/e76907.pdf (21.1.2003).
2. Leon DA, Chenet L, Shkolnikov V, Zakharov S, Shapiro J, Rakhmanova G et al. Huge variation in Russian mortality rates 1984–94: artefact, alcohol, or what? *Lancet* 1997; 350: 383–8.
3. Shkolnikov M, McKee M, Leon DA. Changes in life expectancy in Russia in the mid-1990s. *Lancet* 2001; 357: 917–21.

Figur 1

Endringer i forventet levetid ved fødsel i EU, Sentral- og Øst-Europa og landene i det tidligere Sovjetunionen i perioden 1970–2000 (1)

Figur 2

Aldersspesifikke dødelighetsrater i forhold til europeisk gjennomsnitt for EU, Sentral- og Øst-Europa og landene i det tidligere Sovjetunionen (1)